

АНАЛІЗ СТАНУ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА ТА ДАНИХ СУДОВОЇ СТАТИСТИКИ ЩОДО РОЗГЛЯДУ СПРАВ І МАТЕРІАЛІВ ВИЩИМ СПЕЦІАЛІЗОВАНИМ СУДОМ УКРАЇНИ З РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ У І ПІВРІЧЧІ 2013 Р.

Відповідно до передбачених законом повноважень на виконання закріпленого Конституцією України обов'язку щодо здійснення судочинства та на виконання плану роботи Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (ВССУ) у I півріччі 2013 р. ВССУ вжито ряд заходів з організаційного забезпечення роботи щодо здійснення цих повноважень.

Одними з найважливіших повноважень ВССУ є надання методичної допомоги судам нижчого рівня з метою однакового застосування норм Конституції та законів України у судовій практиці на основі її узагальнення та аналізу судової статистики і надання спеціалізованим судам нижчого рівня рекомендаційних роз'яснень з питань застосування законодавства щодо вирішення справ відповідної судової юрисдикції.

Для реалізації зазначених повноважень ВССУ здійснено таке.

Протягом аналізованого періоду у ВССУ проводилась активна робота з вивчення судової практики щодо застосування положень Кримінального процесуального кодексу України (КПК); здійснювались заходи щодо реалізації положень КПК, розглянуто проблемні аспекти застосування кримінального процесуального законодавства та шляхи їх вирішення. Відбулися відеоконференції та робочі наради суддів ВССУ із суддями місцевих загальних і апеляційних судів щодо застосування КПК; підготовлено та надіслано апеляційним судам інформаційні листи з деяких питань реалізації норм КПК; започатковано міжнародний проект Ради Європи «Підтримка рефор-

ми кримінальної юстиції в Україні»; в рамках міжнародного проекту «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» розроблено та узагальнено методичні рекомендації для суддів з питань здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх.

ВССУ підготовлено та надіслано інформаційні листи щодо висловлення правових позицій та вирішення окремих спірних питань, що виникають при застосуванні норм матеріального і процесуального права у справах цивільного судочинства; суддя ВССУ взяв участь у Всеукраїнському форумі з цивільного права та процесу, на якому представив доповідь на тему «Новели цивільного процесу в Україні (перегляд судових рішень у касаційному порядку)».

Упродовж I півріччя 2013 р. пленумом ВССУ прийнято такі постанови щодо вирішення питань у цивільних справах:

- «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ»;
- «Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки»;
- «Про узагальнення судової практики розгляду цивільних справ з іноземним елементом»;
- «Про узагальнення судової практики розгляду цивільних справ про спадкування».

Крім того, прийнято постанови пленуму ВССУ «Про стан здійснення правосуддя Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ у 2012 році та завдання на 2013 рік» та «Про підсумки роботи судів цивільної і кримінальної юрисдикції у 2012 році та завдання на 2013 рік».

Також протягом I півріччя 2013 р. судді ВССУ надавали методичну допомогу судам нижчого рівня більшості регіонів України, брали участь у міжнародних зустрічах, семінарах, нарадах, круглих столах із судьями місцевих загальних та апеляційних судів.

У I півріччі 2013 р. зберігалася тенденція збільшення надходження справ і матеріалів до ВССУ. Так, у звітному періоді на розгляд до ВССУ надійшло понад 51 тис. касаційних скарг, справ (з урахуванням витребуваних), заяв, клопотань щодо визначення підсудності, що на 4,6 % більше, ніж у I півріччі 2012 р. (48,8 тис.).

Розглянуто близько 50,2 тис. касаційних скарг, справ та заяв (з урахуванням повернутих) або 91,2 % тих, що перебували на розгляді. Тобто розглянуто більшість усіх справ і матеріалів.

Залишок не розглянутих на кінець I півріччя 2013 р. касаційних скарг, справ та заяв становить 4,8 тис. або лише 8,8 % тих, що перебували на розгляді у ВССУ, із них 2,7 тис. залишено без руху і надано строк для усунення недоліків.

Станом на 01 липня 2013 р. у складі судової палати у цивільних справах фактично здійснювали правосуддя 53 судді.

Середньомісячне надходження касаційних скарг, справ та заяв на кожного фактично працюючого суддю судової палати у цивільних справах у I півріччі 2013 р. становило понад 135,6 (із них 97,6 – касаційних скарг), що на 5,5 % більше порівняно з I півріччям 2012 р. (128,5 справ і матеріалів).

На розгляді ВССУ в порядку цивільного судочинства (з урахуванням не розглянутих на початок звітного періоду скарг) знаходилося понад 30,9 тис. касаційних скарг, що на 2,5 % більше порівняно з I півріччям 2012 р. Розглянуто 28,2 тис. касаційних скаргах (з урахуванням повернутих) або 91,3 % [87 %]* тих, що знаходились на розгляді. Із них відкрито провадження у майже 9 тис. справ, витребувано 8,5 тис. справ; більше ніж за 16,2 тис. скарг було відмовлено у відкритті касаційного провадження, повернуто з різних підстав близько 3 тис. скарг. Залишок нерозглянутих касаційних скарг у цивільних справах становить 2,7 тис., із них залишено без руху і надано строк для усунення недоліків за 2,4 тис. касаційних скарг.

Проведено попередній розгляд у 8,8 тис. цивільних справ, із них відхилено касаційні скарги із залишенням рішення без змін у понад 4,2 тис. справ, до судового розгляду призначено 4,5 тис. справ або 51,6 % [60,7 %] тих, у яких проведено попередній розгляд.

У касаційному порядку колегіями у складі п'яти суддів розглянуто майже 4,4 тис. цивільних справ, із них у понад 3,6 тис. справ або 82,8 % [76,2 %] касаційні скарги задоволено, тобто скасовано судові рішення.

Скасовано близько 3 тис. рішень, ухвалених місцевими загальними та апеляційними судами, що становить 12,3 % загальної кількості касаційних скарг на рішення судів (24,1 тис.), що на 1,3 % менше порівняно з аналогічним періодом 2012 р.

Із загальної кількості скасованих рішень передано на новий розгляд до суду першої інстанції 1 397 справ, до суду апеляційної інстанції – 884 справи; 533 рішення або 18 % скасовано із залишенням у силі рішення суду першої інстанції, що було помилково скасоване апеляційним судом (найбільший відсоток (34) таких рішень у Волинській області); 119 рішень скасовано з ухваленням нового рішення; 25 – із закриттям провадження у справі; 7 – із залишенням заяви без розгляду; змінених рішень у звітному періоді не було.

Найбільше скасовано ВССУ протягом I півріччя 2013 р. рішень, ухвалених судами Вінницької області (20 % кількості зареєстрованих проваджень за касаційними скаргами на рішення та 9,6 % кількості розглянутих цивільних справ за апеляційними скаргами на рішення), міста Севастополя

* Тут і надалі у квадратних дужках наведено відповідні показники за I півріччя 2012 р.

(19,7 та 8,8 % відповідно), Закарпатської (17,5 та 8,2 % відповідно), Одеської (17,1 та 8 % відповідно) та Київської (16,9 та 7,9 % відповідно) областей.

Найменше скасовано ВССУ в аналізованому періоді рішень, ухвалених судами Донецької області (8,4 % кількості зареєстрованих проваджень за касаційними скаргами на рішення та 3,9 % кількості розглянутих цивільних справ за апеляційними скаргами на рішення), Сумської (8,6 та 3,2 % відповідно) та Миколаївської (9,5 та 4,1 % відповідно) областей. Середній показник в Україні становить 13,2 % кількості зареєстрованих проваджень за касаційними скаргами на рішення судів та 5,8 % кількості розглянутих цивільних справ за апеляційними скаргами на рішення.

У звітному періоді скасовано 640 ухвал або 14,7 % кількості касаційних скарг, поданих до ВССУ на ухвали судів (у I півріччі 2012 р. скасовано 1,3 тис. ухвал або 16,2 % поданих скарг).

Із загальної кількості скасованих ухвал 594 становлять ухвали, що перешкоджають подальшому провадженню у справі, із направленням справи для продовження розгляду до суду апеляційної інстанції (327) та до суду першої інстанції (267); 24 — із залишенням в силі ухвали суду, що була помилково скасована апеляційним судом; 14 — із вирішенням питання по суті; 1 — із залишенням без розгляду та 5 — із закриттям провадження у справі; 1 ухвалу змінено і вирішено питання по суті.

Найбільше скасовано ухвал у цивільних справах, постановлених судами Чернігівської області, — 22,5 % кількості зареєстрованих проваджень за касаційними скаргами на ухвали судів або 5,8 % кількості розглянутих цивільних справ за апеляційними скаргами, Вінницької (20,4 та 4 % відповідно), Закарпатської (20,2 та 4 % відповідно), Одеської (20,2 та 3,8 % відповідно), Рівненської (19,7 та 7,8 % відповідно), Івано-Франківської (19,6 та 5,3 % відповідно), Полтавської (19,6 та 3,8 % відповідно) та Житомирської (18,4 та 4,8 % відповідно) областей. Найменше скасовано ухвал, постановлених судами Миколаївської (6,1 та 1,1 % відповідно), Черкаської (8,4 та 2 % відповідно), Херсонської (8,5 та 2 % відповідно) та Чернівецької (8,6 та 2,2 % відповідно) областей. Середній показник скасованих ухвал в Україні становить 14,5 % кількості зареєстрованих проваджень за касаційними скаргами на ухвали судів та 3 % кількості розглянутих цивільних справ за апеляційними скаргами.

Серед розглянутих колегіями у складі п'яти суддів у касаційному порядку цивільних справ більшість становлять справи позовного провадження, зокрема спори, що виникають із договорів (1,5 тис. справ або 35,5 % загальної кількості розглянутих справ), із них 677 справ, що виникають із договорів позики, кредиту, банківського вкладу.

Значним є відсоток спорів про право власності та інші речові права (10,8), справ про відшкодування шкоди (майже 10).

На розгляді у ВССУ в аналізованому періоді перебувало 65 заяв про перегляд судових рішень у цивільних справах у зв'язку з нововиявленими обставинами, із них відмовлено у задоволенні 9 заяв, повернуто 42 заяви, 5 заяв на кінець звітнього періоду залишилися нерозглянутими. Було витребувано 9 справ.

Протягом I півріччя 2013 р. у ВССУ перебувало на розгляді 2,1 тис. заяв про перегляд судового рішення у цивільних справах Верховним Судом України (ВСУ). За результатами розгляду 70 заяв прийнято ухвалу про допуск справ до провадження; за 1,1 тис. прийнято ухвали про відмову у допуску до провадження; 1,7 тис. розглянуто; 397 залишено без розгляду.

У I півріччі 2013 р. ВСУ, переглянувши судові рішення ВССУ у цивільних справах (9 рішень та 65 ухвал), скасував 6 рішень і 39 ухвал повністю та 1 ухвалу частково, тобто усього 46 судових рішень; 26 судових рішень (3 рішення та 23 ухвали) залишено без змін; в 1 справі провадження закрито; 1 справу залишено без розгляду.

Слід зазначити, що всі судові рішення ВССУ у цивільних справах скасовано ВСУ з підстав неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах.

Крім того, у звітньому періоді надійшло та розглянуто ВССУ 36 клопотань про визначення підсудності (ч. 1 ст. 108 Цивільного процесуального кодексу України).

Упродовж I півріччя 2013 р. у складі судової палати у кримінальних справах фактично здійснювали правосуддя 40 суддів.

Середньомісячне надходження на кожного фактично працюючого суддю судової палати у кримінальних справах у I півріччі 2013 р. становило 52,1 [54,1] касаційних скарг, справ, заяв, матеріалів кримінального провадження, клопотань (подань) про направлення справ (кримінальних проваджень) з одного суду до іншого (із них касаційних скарг — 37,3), що на 3,7 % менше порівняно з I півріччям 2012 р.

У провадженні ВССУ в порядку кримінального судочинства (з урахуванням залишків не розглянутих на початок звітнього періоду скарг) знаходилося 8,7 тис. касаційних скарг, що на 1,2 % більше порівняно з I півріччям 2012 р. Закінчено провадження за 8,1 тис. касаційних скарг (з урахуванням повернутих) або 93,5 % [95 %] кількості тих, що перебували на розгляді. За результатами їх розгляду винесено 4,2 тис. постанов про відмову у витребуванні кримінальних справ та 3,5 тис. постанов про витребування або 43,6 % розглянутих касаційних скарг. Залишок нерозглянутих касаційних скарг, щодо яких на кінець звітнього періоду не вирішено питання про витребування справ, становить 406.

У порядку КПК надійшло на розгляд 548 касаційних скарг, із них 5 повернуто, за 326 постановлено ухвали про відмову у відкритті касаційного

провадження, за 66 постановлено ухвали про відкриття касаційного провадження. Залишок не розглянутих на кінець звітного періоду касаційних скарг становить 151, із них 64 залишено без руху і надано строк для усунення недоліків.

Протягом I півріччя 2013 р. до ВССУ надійшло 2,9 тис. кримінальних справ, із них за КПК – 21 матеріал кримінального провадження.

У касаційному порядку перевірено кримінальні справи за касаційними скаргами на судові рішення апеляційних судів стосовно 407 осіб; на судові рішення місцевих загальних судів – стосовно майже 3 тис. осіб, із них за КПК – стосовно 3 осіб.

За касаційними скаргами переглянуто вироків апеляційних судів стосовно 399 осіб, вироків місцевих загальних судів – стосовно 2,4 тис. осіб, постанов (ухвал) апеляційних судів – стосовно 8 осіб, постанов (ухвал) місцевих загальних судів – стосовно 584 осіб, із них ухвал за КПК – щодо 3 осіб.

За результатами перевірки кримінальних справ ВССУ залишено без змін судові рішення щодо 2,1 тис. осіб, скасовано та змінено судові рішення стосовно 1,3 тис. осіб або 37,4 % загальної кількості осіб, стосовно яких ВССУ переглянуто судові рішення у кримінальних справах.

Касаційне провадження закрито у зв'язку з відкликанням касаційної скарги у кримінальних справах стосовно 63 осіб.

Протягом звітного періоду ВССУ скасовано і змінено вироків стосовно 976 осіб, із яких скасовано стосовно 679 осіб або 24,4 % загальної кількості осіб, стосовно яких ВССУ перевірено вироків.

Найчастіше ВССУ скасовувалися вироків, постановлені судами таких областей: Рівненської – щодо 44,4 % осіб, стосовно яких переглянуто вироків за касаційними скаргами (36 переглянуто, 16 скасовано) та 7,4 % осіб, стосовно яких переглянуто вироків за апеляційними скаргами; Полтавської – 40,2 % (87 переглянуто, 35 скасовано) та 7,8 % відповідно; Одеської – 36,3 % (80 переглянуто, 29 скасовано) та 3,3 % відповідно; Черкаської – 34,9 % (43 переглянуто, 15 скасовано) та 3,6 % відповідно, Львівської – 29,9 % (67 переглянуто, 20 скасовано) та 4,5 % відповідно, Київської – 29,9 % (147 переглянуто, 44 скасовано) та 7,4 % відповідно, Хмельницької – 28,4 % (116 переглянуто, 33 скасовано) та 9,6 % відповідно та Івано-Франківської – 26,4 % (91 переглянуто, 24 скасовано) та 9,8 % відповідно. Найменше осіб, стосовно яких ВССУ скасовано вироків, у Житомирській (13,4 % кількості осіб, щодо яких ВССУ переглянуто вироків за касаційними скаргами та 2,1 % кількості осіб, стосовно яких переглянуто вироків за апеляційними скаргами), Закарпатській (14,7 та 1,8 % відповідно) та Харківській (16,7 та 3 % відповідно) областях. Середній показник в Україні становить 24,4 % кількості осіб, щодо яких ВССУ переглянуто вироків судів за касаційними скаргами та 4,6 % кількості осіб, стосовно яких переглянуто вироків за апеляційними скаргами.

У касаційному порядку скасовано вироки у кримінальних справах із направленням справи на нове розслідування стосовно 21 особи або 3,1 % кількості осіб, щодо яких вироки скасовано; із направленням справи на новий судовий розгляд — стосовно 305 осіб (44,9 %); із направленням справи на новий апеляційний розгляд — стосовно 331 особи (48,7 %).

Кількість осіб, стосовно яких вироки скасовано з направленням справи на новий розгляд на підставі невідповідності призначеного покарання тяжкості злочину та особі засудженого, становить 115, з інших підстав — 519 осіб.

За результатами перегляду постанов і ухвал у кримінальних справах місцевих загальних судів України впродовж I півріччя 2013 р. скасовано постанов і ухвал щодо 276 осіб або 47,5 % загальної кількості осіб, стосовно яких переглянуто постанови і ухвали судів (із них скасовано з направленням справи на новий судовий розгляд щодо 119 осіб, на новий апеляційний розгляд — щодо 150 осіб); щодо 298 осіб постанови (ухвали) залишено без змін; касаційне провадження закрито у зв'язку з відкликанням касаційної скарги щодо 18 осіб; змінено — щодо 7 осіб.

У I півріччі 2013 р. ВССУ скасовано ухвалу Апеляційного суду Харківської області щодо 1 особи з направленням справи на новий судовий розгляд, щодо 7 осіб постанови і ухвали залишено без змін.

Протягом дії КПК скасовано ухвали місцевих судів із призначенням нового розгляду щодо 2 осіб, щодо 1 особи ухвала залишена без змін, а касаційна скарга без задоволення.

Найбільший відсоток осіб, щодо яких ВССУ скасовано постанови та ухвали судів, у Закарпатській області (100 % осіб, стосовно яких ВССУ переглянуто постанови та ухвали за касаційними скаргами (щодо 8 осіб постанови і ухвали переглянуто та усі скасовано), та 4 % кількості осіб, щодо яких переглянуто постанови і ухвали за апеляційними скаргами), Рівненській (66,7 та 6,4 % відповідно), Чернігівській (63,6 та 7,6 % відповідно), Одеській (60,3 та 11,1 % відповідно) та Івано-Франківській (40,6 та 17,8 % відповідно) областях.

Також слід зазначити, що ВССУ не скасовано жодної постанови (ухвали) у кримінальних справах, винесених судами Сумської області. Найменший відсоток осіб, стосовно яких ВССУ скасовано постанови та ухвали судів, у Львівській області — 27,3 % кількості осіб, стосовно яких ВССУ переглянуто постанови та ухвали за касаційними скаргами, та 1,6 % кількості осіб, щодо яких перевірено постанови і ухвали за апеляційними скаргами. Середній показник в Україні становить 46,9 % кількості осіб, щодо яких ВССУ перевірено постанови і ухвали за касаційними скаргами, та 4 % кількості осіб, щодо яких перевірено постанови і ухвали за апеляційними скаргами.

Судовою палатою у кримінальних справах перевірено вироки у кримінальних справах стосовно 21 особи, засудженої до довічного позбавлення

волі за умисне вбивство за обтяжуючих обставин. Стосовно всіх засуджених вироків залишено без змін.

Із кримінальних справ, розглянутих у касаційному порядку, більшість становлять справи про злочини проти власності (за Кримінальним кодексом України в редакції 2001 р.) — щодо 1,2 тис. осіб або 34,8 % загальної кількості осіб, стосовно яких розглянуто кримінальні справи. Крім того, в касаційному порядку розглянуто значну кількість справ про злочини проти життя та здоров'я особи (за Кримінальним кодексом України в редакції 2001 р.), зокрема щодо 552 осіб, або 16,5 % загальної кількості осіб, стосовно яких розглянуто кримінальні справи.

За КПК у касаційному порядку переглянуто справу щодо 1 особи про злочини проти життя та здоров'я особи, щодо 1 особи — про злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини та громадянина і щодо 1 особи — про злочини проти громадського порядку та моральності.

На кінець звітного періоду залишилися нерозглянутими 183 кримінальні справи (за КПК — 18 матеріалів кримінального провадження) та 557 касаційних скарг (за КПК — 151 матеріал кримінального провадження) або 6,3 % касаційних скарг та справ, які перебували на розгляді.

У звітному періоді у ВССУ знаходилося на розгляді 10 заяв за нововиявленими обставинами (за КПК — 9 заяв), із яких 5 — повернуто, за 3 постановлено ухвали про відмову у відкритті кримінального провадження, 2 заяви залишено нерозглянутими.

Протягом I півріччя 2013 р. у провадженні ВССУ перебувало 209 заяв про перегляд ВСУ судових рішень у кримінальних справах, із них 75 заяв повернуто з різних підстав, за 71 заявою постановлено ухвалу про відмову у допуску до провадження, постановлено 29 ухвал про допуск справи до провадження, за 1 заявою постановлено ухвалу про відкриття провадження у справі, витребувано 1 справу, 33 заяви залишилися нерозглянутими.

ВССУ розглянуто 4 кримінальні справи за заявами про перегляд ВСУ судових рішень у кримінальних справах з підстав встановлення Європейським судом з прав людини порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом, що є наслідком недотримання норм процесуального права. За результатами перегляду 4 вироків у зазначених справах 3 заяви задоволено.

У I півріччі 2013 р. ВСУ, переглянувши 25 ухвал ВССУ у кримінальних справах, скасував 13 (9 повністю і 4 частково); 11 ухвал залишено без змін; в 1 справі провадження закрито.

Слід зазначити, що всі судові рішення ВССУ у кримінальних справах скасовано ВСУ з підстав неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь (крім питань призна-

чення покарання, звільнення від покарання та кримінальної відповідальності), що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень.

Протягом I півріччя 2013 р. до ВССУ надійшло 192 клопотання (подання) про направлення справ (кримінальних проваджень) з одного суду до іншого, з них 184 розглянуто.

Результати проведеного аналізу свідчать, що збільшення навантаження на суддів у I півріччі 2013 р. жодним чином не перешкоджає ВССУ здійснювати передбачені законом повноваження.